teed, ka järgneval okupatsiooniajal oli rahulik. Vabadussõja ajal jäi kihelkond puutumata otsekohesest sõjategevusest ja rüüstamata niihästi mõisad kui ka talud. Kuigi enamlaste väed kihelkonnast läbi käisid ja mitu nädalat ümberringi seisid (Mõisamaa mõisas, Jõgeval ja Tormas), oli tegelikult võim Palamusel kohaliku kaitseliidu käes ja seepärast võis naabruses (Puurmanis ja Visustis) seisev Kuperjanovi väe-osa samal ajal Palamusel niihästi mobilisatsiooni läbi viia kui ka osalt sunduslikku laenu sisse nõuda.

Koolid said alguse 1765. a. patendi (käskkirja) põhjal; 1766. a. öeldakse igal mõisal kool ja kiriku juures köstrikool olevat; ainult Imukverel ei olnud kooli, — see asutati alles 1774. a. Järgmisel, 1775. aastal oskab kogudusest (2991 hinge) lugeda 1269 inimest. 1804. a. öeldakse igal kihelkonna mõisal olevat 1 või 2 kooli. Sest ajast saadik töötab kihelkonnas pea vahet pidamata 13—14 kooli ja nimelt: Änkkülas, Kõdukülas, Mõisamaal, Eerikveres, Suur-Arukülas, Patjalas, Kassinurmes, Naval, Süvalepas, Maarlas, Kalliveres, Vasseveres ja Varbeveres, ajutiselt veel mõnes muuski külas. Peale selle asutatakse 1824. a. kihelkonnakool, mis samuti vahet pidamata töötab. Võiks mainida, et õpetajate hulgas töötab 1819. ja 1823. a. vahel ka üks naisõpetaja, kelle agarust kiidetakse ja kes täisõiguslikuna koolikonvendist osa võtab. Kirjaoskamatute hulk kahaneb nähtavasti jõudsasti: 1834. ning 1870. a. oskavad leerilapsed kõik lugeda, kuigi mõned puudulikult, samuti ka 1880. ja 1905. a. — Läinud aastasaja lõpul hakatakse koole sulgema ja ühendama, mille põhjuseks öeldakse õpilaste vähesus, majade lagunemine ja rahaline kitsikus. Peapõhjuseks näib ometi olevat venestamispüüe, mille teostamiseks avatakse, poolsunduslikult, riigilt toetust saavad ministeeriumikoolid ja vene kirikukoolid, sulgedes või ühendades sealjuures tihti vallakoole ja lõdvendades valvet sundusliku kooliskäimise üle. Teiseks põhjuseks võiks nimetada algavat laste voolu linna koolidesse ja osalt vahest laste arvu kahanemist. Kõige pealt ühendatakse Eerikvere kool Mõisamaa kooliga 1884. a. asutatakse Suur-Arukülla Kaarepere õigeusu kihelkonnakool, mis aga suure vaevaga töötab. 1895. a. lõpetab Kallivere kool oma töö ja ühendatakse Vassevere kooliga. 1896. a. jääb seisma Patjala ja Suur-Aruküla kool. Nende asemel hakkab töötama Arukülas haridusministeeriumi algkool. Siis jäävad seisma: 1897. a. Süvalepa, 1911. a. Änkküla, 1917. a. Kassinurme, 1918. a. Kaarepere õigeusu kihelkonnakool. 1919. a. moodustatakse Palamuse kihelkonnakool ümber esiti 4-klassiliseks, hiljemini praeguseks 6-klassiliseks algkooliks. 1921. a. suletakse Kõdukülа kool õpilaste vähese arvu pärast ja ühendatakse eelmisega. Samal aastal lõpetab Maarla kool tegevuse; ta ühendatakse Vaidavere kooliga ja töötab edasi Kudina mõisa härrastemajas, Maarja-Magdaleena kihelkonnas.

Muinasjäänused. K i v i a j a s t on üks leid: katkise õigeseljalise kirve osa — 1920. a. Toovere küla Sepa talu maalt.

N o o r e m a s t r a u a - a j a s t on kustki Imukverest umbes 1867. a. leitud pronks-käevõru. Samast ajast on olnud kalme Suur-Aruküla mäe